

BAZI TIBBİ BİTKİLER VE ONLARA AİT MİTOSLAR

Some Medical Plants and Their Myths

Nilay Tarhan¹, Miray Arslan², Sevgi Şar³

¹ Uzm. Ecz. Araştırma Görevlisi. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık İşletmeciliği AD

² Ecz. Araştırma Görevlisi. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık İşletmeciliği AD

³ Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık İşletmeciliği AD

ÖZ

İnsanlığın başlangıcından beri çeşitli sorunların çözümünde ve ihtiyaçların karşılanmasında doğadan yararlanılmıştır. Doğanın önemli bileşenlerinden olan bitkiler hastalıkların tedavisi ve semptomların giderilmesinden mobilya yapımına, kozmetikten beslenmeye kadar birçok alanda kullanılmaktadır.

Zaman zaman mitolojide yer alan kişilerin hayatları ile özdeşleştirilen bu bitkiler, çeşitli olayların gidişatının etkilenmesinde de rol oynamıştır. Bu etkilerin anlaşılmasında ve incelenmesinde, tarih öncesi dönemlerde yaşananları anlatan mitoslar önemli bir yer tutmaktadır. Bir toplumun evreni ve doğa olaylarını açıklamak için inanç, duygu ve hayal gücüyle yorumladığı mitoslarda yer alan bitkilerle ilgili bilgiler bu alanda yol gösterici olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında tedavide kullanılan bazı tıbbi bitkilerin tarih boyunca kullanım alanlarına değinilecek ve bu bitkilere ait mitoslara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bitkilerle Tedavi; Mitos; Tıbbi Bitkiler.

ABSTRACT

Since the beginning of mankind, people have been benefitted from nature for solving various problems and meeting needs. Plants, the important components of nature, are used in lots of fields as the treatment and decreasing the symptoms of illnesses to making furniture, cosmetics to nutrition.

From time to time, plants that are identified by the characters of mythology, play role in the course of influence of various events. Myths of pre-historic age take great part in understanding and searching these effects. Information about plants from myths, that is interpreted with a society's beliefs, emotions and imaginations to explain nature events and the universe, will be a guide in this field.

In the cover of this study, some medical plants used in treatment along history will be mentioned and some information about their myths will be given.

Keywords: Treatment with plants; Myths; Medical Plants.

GİRİŞ

İnsanlığın var olmasıyla birlikte doğadaki bitkilerin çeşitli amaçlar için kullanıldığı bilinmektedir. Bitkilerin çeşitli özellikleri ve kullanım alanları ile ilgili bilgiler nesiller boyunca aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.¹ Tarih öncesinden günümüze aktarılan pek çok efsane ve mitosta bitkilerin sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Tanrıların insanlara verdiği en değerli armağan olarak ele alınan bitkilerin zaman zaman mitolojide yer alan kişilerin hayatları ile özdeşleştirdiği, ayrıca bazı olayları etkilemede de rol oynadıkları belirtilmektedir. Bu etkilerin anlaşılmasında ve incelenmesinde, tarih öncesi dönemlerde bir toplumun evreni ve doğa olaylarını açıklamak için inanç, duygu ve hayal gücüyle yorumladığı *mitoslar* önemli bir yer tutmaktadır.

Mitos, *theos* yani kutsal olanın ya da tanrıların, sembollerle veya ritüellerle birlikte ifade edilmesini sağlayan bir terim olarak bilinmektedir.² Türk Dil Kurumu sözlüğünde mit olarak da geçen mitos sözcüğü “*geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayali, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi*” olarak, mitoloji ise “*mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim; bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü*” olarak tanımlanmaktadır.³ Bir başka tanıma göre ise mit; fantastik açıklamalı, kökensel ve doğal olaylar ya da toplumsal yaşantıların kişilerin kendi özelliklerine uygun şekilde aktarılmasıdır.⁴ Bu tanımlar doğrultusunda bitkilerin yer aldığı mitosların, bitkilerin geçmişteki gerek tıbbi kullanımlarının, gerekse sosyolojik etkilerinin günümüze aktarılmasında oldukça önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında tedavide kullanılan bazı tıbbi bitkilerin tarih boyunca kullanım alanlarına değinilecek ve bu bitkilere ait mitoslara yer verilecektir.

ADAMOTU

Türkçe *adamotu* olarak bilinen *Mandragora* türleri (mandrake) (Solanaceae), insanlığın bilinen en kadim otlarındandır ve hala dünya üzerindeki en yanlış anlaşılabilen bitkilerden biridir.⁵ Bu garip bitkinin konsepti gizemli, kasvetli ve hatta korkunç şeyler hatırlatan çeşitli mitler ve efsanelerle dolu olup, *Mandrakenin* sarhoşluk verici etkisi ve tarihi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır.⁶ Bitkinin köklerinde hiyosiyamin ve skopolamin gibi alkaloidler bulunmaktadır⁷ ve kökleri ağrı kesici özelliğinden dolayı kronik romatizma tedavisinde kullanılmaktadır.⁸ Bitkinin, sihirli, afrodizyak, uyutucu, yatıştırıcı ve halusinojenik özellikleri ile beraber zehirli etkisi de bilinmektedir. Ayrıca bitkinin *aşk elması* adı da verilen meyvelerinin fertilitiyi arttırdığına inanılmaktadır.⁹

Bu bitki görünümü insan bedenine benzetildiğinden dolayı *adamotu* olarak bilinmektedir. İslam tıbbında da kullanımı olan bu otun kadın ve erkek olarak iki cinsinin bulunduğu; kadın olanına *riyukus*, erkek olanına ise *muriyun* adı verildiği; ardından Türkler’in bu ota *yebruh*, *lüffah*, *yebuhu’s-sanem*, *lüffah-i berri*, *abdüsselam*, *ebiselim*, *cin elması* gibi pek çok değişik ad verdiği görülmektedir.¹⁰ Geçmiş dönemlerde adamotunun kökü kesildiğinde insan kanına benzer bir kan aktığına inanıldığı belirtilmektedir (*Resim 1*).¹¹ Yine bir söylentiye göre;¹²

“Adamotu topraktan çıkartıldığında öyle acı feryat edermiş ki, bunu duyanın kulakları sağır olur, ölür ya da delirmiş. Bu nedenle adamotunu topraktan çekip çıkarmak için kök, bir köpeğe bağlanır, köpeğin uzaktan hayvanı çağırır, adamotuyla birlikte gelen hayvan sonunda kıvranarak ölür, bu sırada çıkan korkunç sesleri örtmek için teneke çalındığı da olmuştur.”

Zarcone, yukarıda bahsedilen söylentiye temsil eden bir illüstrasyonun Dioskorides of Anica Juliana adlı kodeksin başlangıcında yer aldığını belirtmektedir.¹⁰

Resim 1. Adamotu ([http://www.nazimtanrikulu.com/?pnun=6&pt=1%C4%B1bbi+Bitkiler+ve+Mitoloji+%20\(eri%C5%9Fim](http://www.nazimtanrikulu.com/?pnun=6&pt=1%C4%B1bbi+Bitkiler+ve+Mitoloji+%20(eri%C5%9Fim)) Erişim tarihi: 28.04.2015)

Tevrat'ın Yaratılış bölümünde adamotunun hamile kalmaya yardımcı olduğu anlatılmaktadır:

"...Ruben hasat mevsimi tarlaya gitti. Orada adamotu bulup annesi Lea'ya getirdi. Rahel Lea'ya, "Lütfen oğlunun getirdiği adamotundan bana da ver" dedi. Lea, "Kocam aldığın yetmez mi? Bir de oğlumun adamotunu mu istiyorsun?" diye karşılık verdi. Rahel, "Öyle olsun" dedi, "Oğlunun adamotuna karşılık kocam bu gece seninle yatsın." Akşamleyin Yakup tarladan dönerken Lea onu karşılamaya gitti. Yakup'a, "Benimle yatacaksın" dedi, "Oğlumun adamotuna karşılık bu gece benimsin." Yakup o gece onunla yattı. Tanrı Lea'nın duasını işitti. Lea hamile kalıp Yakup'a beşinci oğlunu doğurdu." (Tevrat, Yaratılış, Bap 30: 14,15,16,17).¹³

NERGİS

Süs bitkisi olarak büyük bir değere sahip olan *Narcissus* türleri (Amaryllidaceae) zehirli alkaloidler taşımaktadır (Resim 2). Kusturucu, ishal verici olup, kurutulmuş çiçekleri yatıştırıcı, müshil ve ateş düşürücü etkidir.⁷ Antiviral özelliğinden dolayı gripte kullanılmaktadır.¹⁴ Bu bitki İncil'de yer almakta ve antikanser özelliğinden bahsedilmektedir. Nergis soğanları kanser ve çeşitli apseli tümörleri tedavide kullanılmaktadır.⁸ Yunan mitolojisinde yer altı dünyası tanrılarına göre nergisin kutsal bir çiçek olduğu ve uyutucu özelliklere sahip olduğundan bahsedilmektedir.¹⁵

Literatüre bakıldığında bu soğanlı bitkiye ait çeşitli mitoslar olduğu görülmektedir. Ovidius'un, Metamorphosis adlı eserinin üçüncü kitabında *nehir tanrısı Cephisos*'un oğlu *Narcissus* ile ilgili bir mitos yer almaktadır. Bu mite göre;

"**Tiresias** adlı kâhin, *Cephisos*'a oğlu *Narcissus*'un kendi güzelliğini keşfetmediği sürece çok uzun yaşayacağını söylemiştir. **Narcissus**, on altı-on yedi yaşlarına geldiğinde birçok genç ve genç kız ona âşık olmaya başlamıştır. Ancak hiç biri *Narcissus*'u etkileyememiştir. Bir gün sesi olmayan ve **Saturnia** tarafından kendisine karşısındakinin konuşmasının son kelimesini söyleyebilme ve söyleneni tekrar edebilme yeteneği verilen su perisi **Echo**, *Narcissus*'u görmüş ve onu gizlice takip etmiştir. *Narcissus* takipçilerinden uzaklaştığını düşündüğü bir anda "Kimse var mı burada? diye seslenmiş ve Echo "Burada" diye tekrarlamıştır. *Narcissus* şaşırarak, her yere bakmış ve yüksek sesle "Bana gel" diye seslenmiş. Echo'da tekrarlamış. *Narcissus* arkasına dönerek "Neden benden kaçıyorsun?" diye sormuş ve kendi söylediklerini tekrar duymuş. Ardından "Burada görüşelim birlikte" demiş. Echo "Birlikte" diye tekrarlayarak onun boynuna sarılmış. *Narcissus* ondan koşarak kaçmış ve bu durum üzerine Echo çok utanarak ormanda yüzünü gizleyerek mağaralarda yaşamış. Echo gün geçtikçe erimiş ve sadece kemikleri ile sesi kalmış. *Narcissus*'un Echo gibi diğer su perileri ve genç erkekleri de hor görmesi üzerine, içlerinden biri *Narcissus*'un kendi kendisine âşık olması ve bunun nasıl bir durum olduğu görmesi için dua etmiş ve tanrıça **Nemesis** bu isteği duymuştur. Çok sıcak bir günde *Narcissus* susuzlukla gülmüş parlaklığındaki bir sudan su içmek istemiş ve suda gördüğü gölge onu hayrete düşürmüştü, kendine âşık olmuştur. Gölgeyle konuşmaya ve ağlamaya başlamıştır. Gözyaşları çıplak göğsüne dokundukça göğsü bölüm bölüm kızarmış ve bu görüntüye daha fazla dayanamayarak güneşin yakıcılığıyla sarı bir balmumunun yüksek ateşte erimesi gibi âşkından erimiştir. *Narcissus*'un âşık olduğu halinden eser kalmadığını gören Echo, "Eyvah" diye seslenen bu zavallı oğlana acımış ve "Eyvah" diye tekrar etmiş ardından *Narcissus*'un acıdan çıkardığı sesleri tekrarlamıştır. *Narcissus* "Güle güle" dediğinde o da "Güle güle" demiştir. *Narcissus* yorgun başını çimenlere koyarak gözlerini kapamıştır. *Narcissus*'un ölümü üzerine kız kardeşleri **Naiads** ve **Dryads** ağıtlar söylemiş ve Echo bunları tekrarlamıştır. Cenaze ateşini yakma hazırlıkları için geldiklerinde ise orada kimse olmadığı ve onun bedeni yerine sarı bir kalbi çevreleyen beyaz yaprakların olduğunu görmüşlerdir."^{16,17}

Nergis ile ilgili olarak en yaygın olarak bilinen mitos bu olup bazı kaynaklarda *Narcissus*'un bedeninin nergis çiçeğine dönüştüğü ifade edilmektedir.¹⁸ Bu mit ayrıca 1903'de ressam *John William Waterhouse* tarafından **Echo and Narcissus** isimli eserde resmedilmiştir (Resim 3).

Nergis çiçeği ile ilgili bir başka mitte ise; çiçek yüzlü bakire olarak bilinen **Persephone**'nin çiçek topladığı bir anda yeryüzünde sihirli bir nergisin çıktığından ve **Persephone**'nin bu güzel çiçeği koparmak için uzandığından bahsedilmektedir. Bu mitte yer alan nergisin **Persophone**'nin, **Hades**'in karısı olmasını sağlamak için **Gaia** tarafından hazırlanan bir tuzağın tetiği olduğu ifade edilmektedir.¹⁵

Resim 2. Nergis (<http://kognozi.blogspot.com/2012/01/nergisler.html>. Erişim tarihi: 28.04.2015)

Resim 3. John William Waterhouse'ın Echo and Narcissus adlı eseri (https://en.wikipedia.org/wiki/Echo_and_Narcissus. Erişim tarihi: 21.12.2015)

NANE

Mentha türlerinin (*Labiatae*) bileşiminde rezin, tanen ve uçucu yağ bulunmaktadır (*Resim 4*). Hafif antiseptik, ferahlatıcı, mide bulantılarını kesici, koku verici, nefes darlığında, gaz sıkışmasında, safra kesesi rahatsızlıklarında, ayrıca baş ve kas ağrısı ile nevrojide kullanılmaktadır.^{7,19,20}

Ovidius'un, *Metamorphosis* adlı eserinin onuncu kitabında Hades'in sevgilisi olan su perisi **Menthe**'nin **nane (Mintha)** bitkisine dönüştürüldüğünden bahsedilmekte ve aşağıda belirtilen mitos yer almaktadır:^{17,21}

"...Adonis, benim kederimin sonsuz bir simgesi bulunmalıdır ve her yıl senin ölüm taklidin benim yasımı yeniden sahneleyecektir. Ancak senin kanın bir çiçeğe dönüşecektir. Persephone, senin bir kadının vücudunu yani *Menthe*'nin vücudunu, kokulu bir naneye çevirmene izin verildi: benim kahramanımın dönüşümü, yani *Cinyras*'ın kanı, bana kin güdecek mi?..."(Resim 5).

Margaris, mitolojide **Mentha**'nın **Mars**'ın gelini ve **Pluto**'nun cariyesi olduğundan ve **Mentha**'yı kıskanan **Persephone**'nin annesinin **Mentha**'yı ayakları altında ezmesinin ardından Pluto'nun **Mentha**'yı kendi adını taşıyan bir bitkiye çevirdiğinden bahsetmektedir.²²

Odise'nin 7. Bölümünde yer alan mitos ise şu şekildedir:²³

"Persephone'nin yer altındaki en güçlü ikinci kişi olduğu düşünülmektedir. Persephone, yer altında yaşayan diğer bir tanrıça olan **Mentha**'yı kendisinden ve Hades'ten daha güçlü bulmaktadır. Sonuç olarak Persephone, **Mentha**'yı ilk nane bitkisine dönüştürmüştür. "

Resim 4. Nane (<http://www.slideshare.net/guest6048ba/bazibitkilerin-mitolojideki-yeri>. Erişim tarihi: 05.05.2015)

Resim 5. Hades ve Persephone (<http://www.slideshare.net/guest6048ba/bazibitkilerin-mitolojideki-yeri>. Erişim tarihi: 05.05.2015)

ŞAKAYIK

Paeonia türleri (*Ranunculaceae*) tanen, uçucu yağ ve alkaloid içermektedir.⁸ Sara nöbetlerine ve öksürüğe karşı yatıştırıcı etkidir (*Resim 6*).⁷ Şakayık özellikle endometriozis ve polikistik over sendromu gibi durumlarda, menopozal semptomları gidermede, kâbuslarda, özellikle gece terlemelerinde, egzama ve psoriaziste, herpes, akne ve epilepside kullanılmaktadır.²⁴ Şakayığın antibiyotik, sakinleştirici, analjezik ve antispazmodik olarak iyileştirmede kullanıldığı ayrıca Orta Çağ'da bu bitkinin kâbusları ve kötü düşünceleri giderdiğine dair yaygın bir inanış olduğu ifade edilmektedir.^{25,26}

Şakayık kökünün doğu ülkelerinde özellikle Mısır'da sara hastalığını tedavi etmek için kullanıldığı bilinmektedir. Mısır'da şakayık kökünün sara nöbeti geçiren hastanın göğsünde haç şeklinde gezdirilerek hastanın rahatlamasının sağlandığı ve bu köke **haçotu** adı verildiği belirtilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda sara hastası olan kişilerin bu kökü haç gibi boyunlarına astıkları, meyveleri ile tütsü yaptıkları bilinmektedir.⁷

Literatürde şakayıkla ilgili birçok mitos yer almakta olup bunlar arasında en popülerleri tanrıların yardımcısı olarak nitelendirilen Paeon yani Apollo'nun oğlu iyileştirme sanatıyla donatılmış olan Asklepios ile özdeşleştirilmiştir. Bu mite göre Pluto'nun kıskırtması sonucu Asklepios'un öldürülmesine çok üzülen Apollo'ya Jupiter çok acımış ve Pluto'nun bedeninde onu saklamak yerine Paeon'u şakayıkla dönüştürmüştür.²⁷

Şakayık çiçeğinin bilimsel adı olan **paeonia** adının Yunan tanrılarının **Asklepios'un öğrencisi Paeon'dan** geldiği belirtilmektedir.^{25,28} Şakayık ile ilgili bir diğer mite göre Paeon, Apollon'un annesi Leto tarafından Olimpos Dağı'nda yetişen ve doğum sancılarını gideren sihirli bir kökü bulmakla görevlendirilmiştir. Apollo, Paeon'u kıskanmış ve onu öldürmeye çalışmıştır ancak Zeus genç tanrıyı şakayıkla dönüştürerek onu kurtarmıştır.^{25,28}

Literatürde ayrıca şakayık köklerinin Truva Savaşı'nda yaralanan Pluto ve diğer tanrıların tedavisinde kullanıldığı bilgisi bulunmaktadır.²⁶ **Asklepios'un** göz bebeği doktoru olan **Paeon'un** şakayık köklerini kullanarak **Pluton'un** yaralarını iyileştirdiğini anlatan mitosta da yine Asklepios'un Paeon'a şükranlarını sunmak ve Paeon'u kurtarmak için onu şakayık çiçeğine dönüştürerek ona ölümsüzlük hediye ettiğinden bahsedilmektedir.²⁹ Bu mit başka bir kaynakta ise aşağıdaki şekilde geçmektedir:³⁰

"Pluto, Herkül tarafından yaralandığında, Asklepios büyük annesi Leto'dan yani karanlık tanrıçasından aldığı bir bitki ile Pluto'yu tedavi etmiştir. Asklepios'un onuruna bu bitkiye şakayık adı verilmiştir." (*Resim 7*).

Resim 6. Şakayık çiçeği (<http://tr.clearharmony.net/articles/a112783-Eski-Cin-Gelenekleri-Cin%E2%80%99in-Milli-Cicegi-Sakayik-Mudan.html>). Erişim tarihi: 12.01.2016)

Resim 7. Pluton'un Heracles'ten aldığı yaranın şakayıkla tedavi edilişi (<http://www.slidshare.net/guest6048ba/bazibitkilerin-mitolojideki-yeri>). Erişim tarihi: 05.05.2015)

GİNSENG

Panax Ginseng (*Araliaceae*) bileşiminde glikozitler, saponinler, D vitamini ve hormona benzer maddeler bulunmaktadır (*Resim 8*).⁷ Asıl kullanılış amacı duygusal ve fiziksel stresin neden olduğu strese karşı koyan hormonların azalmasını önlemek ve hafızayı güçlendirmektir.³¹ Yorgunluk giderici, cinsel gücü arttırıcı ve kalp kuvvetlendirici etkisi vardır.⁷ Antioksidan, antiviral, hipoglisemik, immünomodülatör, kanserden koruyucu özellikleri de bulunmaktadır. Yaşlılık için faydalı olduğu belirtilmektedir.³²

Resim 8. Ginseng (<http://evdesifa.com/ginsengin-faydaları-nelerdir/>. Erişim tarihi: 12.01.2016)

İnsan vücuduna benzer bir yapıya sahip olan ginseng bitkisinin adının, Yunanca *tam iyileşme* anlamına gelen *panacea* kelimesinden türetilmiş olduğu ve Latince *panax* olarak bilindiği belirtilmektedir.³³ Kutsal bir adada yetiştiğine inanılan ginseng, Çin inancına göre denizkızı etiyile birlikte yendiğinde insan ömrünü uzatmaktadır.¹¹

Bir Kore efsanesine göre; ölmekte olan babasına bakan yoksul bir çocuk dağın ruhuna dua etmiş, dağın ruhu çocuğa rüyasında ginsengi nerede bulacağını göstermiştir. Bitkinin kökünden yapılan içecek babasını iyileştirmiştir. Başka bir efsaneye göre de bir adam ginsengi bulmuş ve yüksek fiyata satmaya çalışmıştır. Açgözlülüğü tutuklanmasına neden olunca kökü yemiş, çok güçlenmiş, muhafızları etkisiz hale getirerek kaçmayı başarmıştır.³⁴

ZEYTİN

Olea türlerinin (*Oleaceae*) yağı; oleik asit gliseritleri, A ve E vitaminleri, fitosterol; yaprakları tanen, uçucu yağ, organik asitler ve rezin taşımaktadır. Yaprakları ve gövde kabukları iştah açıcı, idrar arttırıcı, kabız ve ateş düşürücü etkide olup şeker hastalığında, ayrıca harici olarak yara temizlenmesinde ve pansumanda kullanılmaktadır. Yağından ise dâhilen müshil ve safra söktürücü olarak, haricen ise yumuşatıcı ve yatıştırıcı olarak yararlanılmaktadır.⁷

Antik Çağ'da aydınlatmada kullanılan temel yakıtın zeytinyağı olduğu ve zeytin yetişmeyen yerlerde, kandillerde kullanılmak üzere zeytinyağının ithal edildiği bilinmektedir.^{35,36}

Resim 9. Poseidon ve 3 dişli yabası (<https://www.google.com.tr/search?q=Le+retour+de+Neptune+COPLEY+1754+Metropolitan+Museum+of+Art,+N.Y.&source=Inms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKewi-mNGxALKAHUVvYwKHWI4DDEQAUICsgD&biw=1280&bih=551#imgsrc=AMQj4AXoot2EEM%3A>. Erişim Tarihi: 11.1.2016)

Yunan mitolojisine göre, zeytin ağacı Athena ve Poseidon arasındaki bir yarışma sonucu oluşmuştur. Deniz tanrısı Poseidon ve bilgelik tanrıçası Athena arasında bir yarışma yapılacak ve şehre en değerli hediye veren tanrı Attika'da yeni inşa edilen kentin koruyucusu olacaktır. Poseidon üç dişli yabasıyla (*Resim 9*) bir kayaya vurur vurmaz su fışkırır ve dışarı bir at

koşar. Sonra Athena mızrağıyla kayaya vurur ve Akropolis'in kapılarında bir zeytin ağacı oluşur. Halk bu hediyeyi daha değerli bulur ve Athena'yı şehrin koruyucusu, ömür boyu kendilerini de Atinalı olarak açıklarlar. Bugüne kadar olayın geçtiği yerdeki zeytin ağacının hala ayakta olduğuna ve Yunan tanrılarının zeytin ağacının dalları altında doğduğuna inanılmaktadır.³⁷

Zeytinin, tanrı tarafından insanlığa armağan edilişi pek çok mitosta anlatılmaktadır. Eski dönemlere ait zeytinle ilgili bazı eserler aşağıda verilmiştir. (Resim 10, 11)

Kuran-ı Kerim'de Nur Suresi'nde zeytin şöyle geçmektedir:³⁸

"Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fanus içinde. Fanus sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile, nerdeyse aydınlatacak (kadar berrak) tır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."(Nur Suresi 35. Ayet).

İncil'de zeytin ağacı bir benzetme aracı olarak kullanılmıştır:

"...Eğer hamurun ilk parçası kutsalsa hamurun tümü kutsaldır. Eğer kök kutsalsa dallar da kutsaldır. Ama zeytin ağacının bazı dalları kesildiyse ve sen, yabani zeytin filizi olarak onların yerine aşılanıp, öz ağacın semiz köküne ortak oldunsa ortak oldunsa dallara karşı övünme. Eğer övünüyorsan unutma ki, sen kökü taşıyorsun, kök seni taşıyor. O zaman "ben aşılanayım diye dallar kesildi" diyeceksin. Doğru onlar imansızlıktan dolayı kesildiler, sen ise imanla yerinde duruyorsun. Böbürlenme, kork! Çünkü Tanrı asıl dalları esirgemediyse, seni de esirgemeyecek. Onun için Tanrının iyiliğini ve sertliğini gör. O, düşenlere karşı serttir, ama O'nun iyiliğine bağlı kalırsan sana iyi davranır. Yoksa sen de kesilip atılırsın! İmansızlıkta direnmezlerse, Yahudiler de öz ağaca yeniden aşılanacaklar. Çünkü tanrının onları geri aşılama gücü vardır. Eğer sen doğal yapısı yabani olan zeytin ağacından kesilip doğaya aykırı olarak cins zeytin ağacına aşılandınsa, asıl dalların öz zeytin ağacına aşılanacakları ne kadar daha kesindir!" (Romalılara Mektup 11:16-24).³⁹

Tevrat'ta (Eski Ahit), Zekeriya Kitabında, Beşinci Görüm: Kandillik ve Zeytin Ağaçları adındaki dördüncü bölümde de zeytin ağacından bahsedilir:⁴⁰

"Benimle konuşan melek yine geldi ve uykudan uyandırır gibi beni uyandırdı. "Ne görüyorsun?" diye sordu. "Som altın bir şamdan görüyorum" diye yanıtladım, "Tepesinde zeytinyağı için bir tas, üzerinde yedi kandil, kandillerde yedişer oluk var. Ayrıca şamdanın yanında, biri zeytinyağı tasının sağında, öbürü solunda iki zeytin ağacı da var."..... Meleğe, "Şamdanın sağındaki ve solundaki bu iki zeytin ağacı nedir?" diye sordum. "Altın gibi yağ akıtan iki altın oluşun yanındaki bu iki zeytin dalı nedir?" "Bunların anlamını bilmiyor musun?" diye karşılık verdi. "Hayır, efendim" dedim. Melek,

Resim 10. Eski dönemlere ait zeytinle ilgili bir eser (<http://sanatkaravani.com/birak-zeytin-agaci-kulagina-fisildasin/>. Erişim tarihi: 27.05.2015)

Resim 11. Eski dönemlere ait zeytinle ilgili bir eser (<http://sanatkaravani.com/birak-zeytin-agaci-kulagina-fisildasin/>. Erişim Tarihi: 11.1.2016)

“Bunlar bütün dünyanın Rabbi’ne hizmet eden, yağla kutsanmış iki kişidir” diye açıkladı.” (Tevrat, Zekeriya Bap 4: 1-3, 11-14).

Yine Tevrat’ta Mezmurlar 52:8’de zeytin ağacı şöyle geçmektedir:⁴¹

“Ama ben Tanrı’nın evinde yeşeren zeytin ağacı gibiyim, sonsuza dek Tanrı’nın sevgisine güvenirim.”

Tevrat Hakimlerde de zeytinden bahsedilir:⁴²

“Bir gün ağaçlar kendilerine bir kral meshetmek istemişler; zeytin ağacına gidip, ‘Gel kralımız ol’ demişler. Zeytin ağacı, ‘İlahları ve insanları onurlandırmak için kullanılan yağımı bırakıp ağaçlar üzerinde sallanmaya mı gideyim?’ diye yanıtlamış.” (Tevrat, Hakimler Bap 9:8, 9).

SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar doğanın önemli bileşenlerinden olan bitkiler pek çok kullanım alanı bulmuşlardır. Doğal bütünlüğün bir parçası olan bu bitkilerden bazıları ise toplumların yaşamlarında önemli izler bırakmışlardır. Bu izlerin bir toplumun inanç, duygu ve hayal gücüyle yorumlandığı mitoslar, bu bitkilerin geçmişteki kullanımları hakkında günümüzde önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle Antik Yunan ve Roma dönemlerinde mitolojinin önemli yer tuttuğu bilinmekte ve bu döneme ait birçok bitki mitosunun olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Doğu Asya ülkelerinde hatta kutsal kitaplarda da bitkilere ait mitoslar yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında gerek eski dönemlerde, Antik Yunan’da gerekse kutsal kitaplarda yer alan örnekler ele alınarak günümüzde hala önemli kullanımlara sahip olan adamotu, şakayık, ginseng, nergis ve zeytin bitkilerine ait mitos örneklerine yer verilerek bu değerli kaynakların günümüze aktarılmasına çalışılmıştır. Hem tıbbi hem de kültürel miras olarak değerlendirilebilecek bu mitosların incelenmesi ve bu mirasın nesilden nesile aktarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

BİLGİ: Bu çalışmanın kısaltılmış versiyonu “Tedavide Kullanılan Bazı Tıbbi Bitkiler ve Mitoslar” başlığı ile “IX. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri. Malatya 10-13 Haziran 2015”de poster bildirisi olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Lev E, Amar Z. Ethnopharmacological Survey of Traditional Drugs Sold in Israel at the end of the 20th Century. Journal of Ethnopharmacology 2000;72(1-2):191–205.
2. Kitagawa JM, Tanrı (Theos), Mitos ve Logos, Çeviren: Aliye Çınar. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. 2001; 10(1): 261-271.
3. Eren H, Gözaydın N, Parlatur İ, Tekin T, Zülfikar H. Atatürk Kültürü, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
4. Taş İ. Mit ve Mitik Düşüncenin Yapısı. Dini Araştırmalar. 200; 3(8):57-72.
5. Hanus LO, Rezenka T, Spizek J, Dembitsky VM. Substances isolated from Mandragora species. Phytochemistry 2005; 66: 2408–2417.
6. Carter AJ. Myths and mandrakes. J Roy Soc Med 2003;96(3):144–147.
7. Baytop T. Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi, I.Ü. Yay. No: 3255, İstanbul, 1984.
8. Gürkan E, Öndersev DV, Ulusoylu M, Göztaş Z, Dinçşahin N. Bitkisel Tedavi. Marmara Üniversitesi 2003; Yayın No: 699, Eczacılık Fakültesi Yayın No:19.
9. Zohary M. Plants of the Bible. Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 1982;188–189.
10. Zarcone T. The Myth of the Mandrake, the ‘Plant Human’. Diogenes. 2005; 207:115-12
11. Gezgin D. Bitki Mitosları. 2. Baskı. İstanbul, Sel Yayıncılık; 2010.
12. Tez Z. Tıbbın Gizemli Tarihi. İstanbul: Pasifik Ofset. 2010.
13. Kutsal Kitap. [Internet]. Eski Antlaşma, Yaratılış, Bap 30 [Cited: 23.12.2015] Available from: <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=34&mc=1&sc=4>
14. Wikipedia [Internet]. [Updated 29.03.2015; cited 28.04.2015]. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Narcissus_tazetta.
15. Kay JCM, Aspects of the Demeter/Persophone myth in modern fiction. Master of Philosophy Thesis. Stellenbosh University. 2006.
16. THEOI, E-TEXTS LIBRARY [Internet].Metamorphoses Book 3, Trans. By Brookes More. [Updated 2011; Cited 21.12.2015]. Available from: <http://www.theoi.com/Text/OvidMetamorphoses3.html>
17. Ovid. [Internet]. The Metamorphoses. 2000. Translated by Kline A.S. [Cited 21.12.2015]. Available from: <http://>

tikaboo.com/library/Ovid-Metamorphosis.pdf

18. Metamorphoses Book III (A. S. Kline's Version) [Internet]. [Cited 21.12.2015]. Available from: <http://ovid.lib.virginia.edu/trans/Metamorph3.htm#476975714>
19. PDR for Herbal Medicines, 2nd ed. Thomson Medical Economics, Montvale, NJ, 2000.
20. Peşin İ. (Ed: Ömür Demirezer) FFD Monografıları Tedavide Kullanılan Bitkiler. Nobel Tıp Kitabevleri, 2011.
21. Metamorphoses Book X (A. S. Kline's Version) [Internet]. [Cited 21.12.2015]. Available from: <http://ovid.lib.virginia.edu/trans/Metamorph10.htm#484521431>
22. Margaris NS. Flowers in Greek Mythology. Proc. IV Int. Symp. New. Flor. Crops Ed. E. MaloupaActa Hort. 541, ISHS 2000
23. Boyd D, Odyssey. Edition 3. [Cited 21.12.2015]. Available from: <https://books.google.com.tr/books?id=8AbvBwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q=mint&f=false>
24. Toby G, Denham A,Whitelegg M. The Western Herbal Tradition 2000 Years of Medicinal Plant Knowledge. Churchill Livingstone Elsevier 2011; 237-238.
25. Ciubotaru G, Munteanu E. Fitokalia - Between Tradition And Opportunity.Lucrări Ştiinţifice 2013; 56 (2) : 185-189.
26. Chillemi S, Chillemi M. The Complete Guide to Natural Healing: A Natural Approach to Healing the Body and Maintaining Optimal Health Using Herbal Supplements, Vitamins, Minerals, Fruits, Vegetables and Alternative Medicine. (eBook). 2015.
27. McIntosh C.Gardens of the Gods: Myth, Magic and Meaning. I.B. Yauris & Co Ltd. Londn:2005.
28. Vance N. Finding Brown's Peony a Sweet Attraction. Kalmiopsis, 2012; 19:1-6.
29. Vivai Delle Commande. [Internet]. History. [Cited 21.12.2015]. Available from: http://www.peonie.it/peonie_storia_all_eng.php?pagina=20
30. Lehner E, Lehner J, Medicinal and Food Plants. Dover Publications, Inc. New York: 2005.
31. Food and Drug Administration. 1991. Proposed Rules on NLEA. Federal Register, p. 60540. November 27.
32. Özata N. Fitoterapi ve Aromaterapi. Doğan Kitap, 2009.
33. Mayer C A. Brief Introduction of Panax ginseng. J Korean Med Sci 2001; 16: S3-5.
34. Myths Encyclopedia, Myths and Legends of the World [Internet]. Plants in Mythology [Cited 23.12.2015]. Available from: <http://www.mythencyclopedia.com/Pa-Pr/Plants-in-Mythology.html>
35. Kaplan M, Karaöz Arıhan S. Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı, DTCF DERGİSİ 2012;52(2):41-56.
36. Çokay, Sedef. Antik Çağda Aydınlatma Araçları, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.1998.
37. Terra Medi. [Internet]. History of Olive Oil. [Cited: 23.12.2015]. Available from: <http://www.terramedi.com/history.html>
38. Kur'an-ı Kerim Meali. Hazırlayanlar: Altuntaş H, Şahin M. Diyanet İşleri Başkanlığı, Nur Suresi 35. Ayet. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/527, Kaynak Eserler/26. Özgün Matbaacılık, Ankara, 2005.
39. İncil Müjde. İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi. Pavlus'un Romalılara Mektubu, 11. Bölüm Aşılınmış Dallar, 16-24. Yeni Yaşam Yayınları, Zafer Matbaası, İstanbul. 3. Basım, Aralık 1996. Sayfa 344.
40. Kutsal Kitap. [Internet]. Eski Antlaşma, Zekeriya, Bap 4. [Erişim: 23.12.2015] Erişim Adresi: <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=956&mc=1&sc=952>
41. Kutsal Kitap. [Internet]. Eski Antlaşma, Mezmurlar, Bap 52. [Erişim: 23.12.2015] Erişim Adresi: <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=552&mc=1&sc=500>
42. Kutsal Kitap. [Internet]. Eski Antlaşma, Hakimler, Bap 9. [Erişim: 23.12.2015] Erişim Adresi:<http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=230&mc=1&sc=221>